

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ ВАГІТНИХ ЖІНОК І ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО СЕМИ РОКІВ

SOME PROBLEMS OF LAW ENFORCEMENT EXEMPTION FROM SERVING THE PUNISHMENT WITH PROBATION FOR PREGNANT WOMEN AND WOMEN WHO HAVE CHILDREN UNDER THE AGE OF SEVEN

Конопельський В.Я., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Одеський державний університет внутрішніх справ

Резніченко Г.С., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеський державний університет внутрішніх справ

У науковій статті досліджуються етапи становлення кримінально-правової норми, яка передбачає звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. Досліджуються проблеми застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років.

Доводиться, що підлягають перегляду види покарань, при призначенні яких, вагітні жінки або жінки, які мають дітей віком до семи років, можуть бути звільнені від відбування покарання з випробуванням. Передбачення серед цих видів покарань покарання у виді обмеження волі є неприпустимим, оскільки суперечить положенням ч.3 ст. 61 Кримінального кодексу України «Обмеження волі». Вирішення правової колізії вбачається у внесенні змін до кримінального законодавства України.

В результаті дослідження кримінально-правових підстав застосування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей, передбачених ст.79, 83 Кримінального кодексу України, доводиться необхідність приведення у відповідність умов звільнення, які передбачені ст.79 Кримінального кодексу України до умов, що передбачені ст.83 Кримінального кодексу України. Таким чином буде досягнута справедливості під час застосування даного виду звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Доводиться необхідність внесення змін до переліку обов'язків, які покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, які будуть передбачати обов'язок вагітної жінки, або жінки, яка має дитину віком до семи років, створювати умови для догляду та вихованню дитини, як такий що буде свідчити про піклування звільненої жінки про свою дитину та серед іншого підтверджувати виправлення засудженої. Оскільки на теперішній час такий обов'язок на звільнених від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок або жінок, які мають дитину віком до семи років не покладається.

Ключові слова: звільнення від відбування покарання, випробування, засуджені жінки, кримінальне право.

The scientific article examines the stages of the formation of the criminal law norm, which provides for the exemption from serving a sentence with probation for pregnant women and women with children under the age of seven. The problems of applying exemption from serving a sentence with probation for pregnant women and women who have children under the age of seven are being studied.

Proves that the types of punishments subject to revision, when prescribing them, pregnant women or women who have children under the age of seven, may be exempted from serving a probationary sentence. Among these types of punishments, the provision of punishment in the form of restraint of will is inadmissible, as it contradicts the provisions of Part 3 of Article 61 of the Criminal Code of Ukraine «Restriction of freedom». The resolution of the legal conflict is seen in the introduction of changes to the criminal legislation of Ukraine.

As a result of the study of the criminal legal grounds for the application of exemption from serving a sentence for pregnant women and women with minor children, provided for in Articles 79, 83 of the Criminal Code of Ukraine, the need to bring the conditions of release, provided for in Article 79 of the Criminal Code of Ukraine, into compliance with the conditions, which are provided for in Article 83 of the Criminal Code of Ukraine. In this way, justice will be achieved during the application of this type of exemption from serving a probationary sentence.

Proves the need to make changes to the list of duties imposed on a person released from serving a probationary sentence, which will include the duty of a pregnant woman, or a woman who has a child under the age of seven, to create conditions for the care and upbringing of the child, as such that will testify to the care of the freed woman for her child and, among other things, confirm the correction of the convict. Because currently, pregnant women or women who have a child under the age of seven who have been released from serving a sentence with probation do not have such an obligation.

Key words: release from serving sentence, trials, convicted women, criminal law.

Материнство – це основна соціальна функція жінки. Це мета, якої намагається дійти жінка незалежно від віку, освіти, майнового та соціального становища. Діти – це майбутнє суспільства, тому стан вагітності та материнства охороняється державою. Проте, нажалю, жіноча злочинність залишається часткою загальної злочинності України.

За даними офісу Генерального прокурора України протягом січня – грудня 2022 року підозру про вчинення кримінальних правопорушень було пред'явлено 85285 особам, з яких 8439 жінки. За даними Державної кримінально-виконавчої служби станом на 1 лютого 2022 року покарання у виді позбавлення волі відбувають 1219 жінок. Аналіз статистичних даних, дає змогу визнати досить гуманне ставлення до жінок, які вчинили кримінальні правопорушення під час призначення їм кримінального покарання. Переважна більшість таких жінок звільняються від відбування покарання з випробуванням

або до них застосовуються покарання, які не пов'язані із позбавленням волі. Така ситуація є можливою завдяки положенням чинного кримінального законодавства, яке передбачає інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням, де серед кримінально-правових норм передбачено ст. 79, 83 Кримінального кодексу, які передбачають звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років та звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років відповідно [1].

У доктрині кримінального права проблематикою звільнення від відбування покарання з випробуванням займалися відомі науковці, зокрема О.П. Горох, О.О. Дудоров, В.О. Меркулова, С.Й. Зельдов, В.М. Куц, Є.С. Назимко, Є.О. Письменський, Ю.М. Ткачевський, П.В. Хряпінський, А.М. Яценко та ін. Проте, незважаючи на численні

дослідження, проблематика звільненні від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, як різновиду інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням, все ще потребує свого дослідження та удосконалення.

Метою цієї статті є дослідження звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років та формулювання пропозицій щодо удосконалення правозастосування цієї кримінально-правової норми.

Історичний аналіз формування умов застосування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок які мають малолітніх дітей, можна прослідити на підставі дослідження Кримінального кодексу 1960 р. та Кримінального кодексу 2001 р.

Законодавець в 1994 р., за дії Кримінального кодексу 1960 р., визначив два нових кримінально-правових інститути, які застосовувалися на різних стадіях кримінального правосуддя. Відстрочка виконання вироку та відстрочка відбування покарання (ч. 2 ст. 46-1 та ст. 46-2 КК 1960 р.), які надавали можливість певній категорії засуджених жінок за наявності стану вагітності та малолітньої дитини не відбувати призначене судом покарання, а отже, не потрапляти до в'язниці. У разі відбування призначеного покарання у виді позбавлення волі – звільнитися достроково за певних умов [2, с. 154].

Згідно ч.3 ст.46-1 КК України 1960 р., у разі призначення покарання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до трьох років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі злочини, суд міг відстрочити виконання вироку. Окрім цього, згідно ч. 1 ст. 46-2 КК України 1960 р., засудженим жінкам, які завагітніли або народили дітей під час відбування покарання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі злочини, суд за поданням адміністрації виправно-трудової установи, погодженим із прокурором, міг відстрочити відбування покарання [3]. Як підстави застосування даних кримінально-правових норм законодавець заклав стан вагітності жінки або наявності у неї малолітніх дітей. Різними були стадії застосування цих кримінально-правових норм: ст. 46-1 КК України 1960 р. могла бути застосована на стадії ухвалення вироку суду, а ст. 46-2 КК України 1960 р. – на стадії відбування призначеного покарання.

У Кримінальному кодексі України 2001 р. зазначені правові норми трансформувались у кримінально-правові норми, передбачені ст. 79 «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років» та ст. 83 «Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років». Так само, як і у кримінально-правових нормах Кримінального кодексу 1960 р., підставою для застосування цих норм є факт вагітності жінки або наявності у неї малолітньої дитини. Аналогічними є і стадії кримінального провадження при застосуванні цих норм: ст. 79 «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років» може бути застосована на стадії ухвалення вироку суду, ст. 83 «Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років» – на стадії відбування призначеного покарання.

Розглянемо більш детально проблеми правозастосування статті 79 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років», як такої, що становить предмет дослідження цієї наукової статті.

Серед підстав застосування ст. 79 КК України, законодавець передбачив призначення покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі. Виключення становить засудження вагітної жінки або жінки, яка має дитину у віці до семи років до позбавлення волі на строк більше п'яти

років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, а також за корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією. Загальні положення щодо характеристики кримінальних покарань та визначення категорій осіб, до яких вони не можуть застосовуватися передбачені у Розділі Х «Покарання та його види» Кримінального кодексу України. Аналіз ч. 3 ст. 61 КК України «Обмеження волі» дає можливість зробити висновок про те, що обмеження волі, як вид кримінального покарання, не може бути застосований судом до вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років [1]. Отже у цій частині положення ч. 1 ст. 79 Кримінального кодексу України суперечать положенням ч. 3 ст. 61 Кримінального кодексу України. Вирішення правової колізії можливе шляхом зміни редакції ч. 1 ст. 79 КК України, з якої серед підстав застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років, доцільно виключити призначення покарання у виді обмеження волі та викласти зміст ч. 1 ст. 79 КК України в наступній редакції: «У разі призначення покарання у виді позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини...».

При порівнянні умов звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей, які передбачені ст. 79 та 83 КК України, потрібно звернути увагу на те, що у ч. 2 ст. 83 КК України передбачено застосування звільнення від відбування покарання до засудженої жінки, яка має сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або яка має можливість самостійно забезпечити умови для виховання дитини. Як вірно зазначає з цього приводу Меркулова В.О., що лише наявність соціально-корисних зв'язків, житла, мінімальних матеріальних умов можуть забезпечити можливість жінці займатися вихованням дитини, піклуватися про її нормальний розвиток, не допустити її захворювання [4, с. 213]. Проте положення ст. 79 КК України також передбачають можливість звільнення від відбування покарання вагітної жінки або яка має дитину віком до семи років, і відповідно, звільняючись від відбування покарання з випробуванням, жінка також повинна мати всі умови для догляду за дитиною та виконання материнських обов'язків, які також передбачають наявність мінімальних побутових та матеріальних умов для утримання, догляду та вихованню дитини. Тож, пропонуємо ч. 2 ст. 79 КК України доповнити абзацом першим та викласти у наступній редакції:

«Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років застосовується до засудженої, яка має сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне проживання з нею, або яка має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини.

У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, суд покладає на засуджену обов'язки відповідно до статті 76 цього кодексу».

Окрім цього, необхідно звернути увагу на перелік обов'язків, які покладає суд на вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Ці обов'язки передбачені ст. 76 Кримінального кодексу України. Проте систематичне та граматичне тлумачення змісту ст. 76 КК України не дає можливості говорити про наявність якихось відмінностей у переліку обов'язків, які були б пов'язані із обов'язками жінки щодо догляду та вихованню своєї дитини. Тож фактично має місце ситуація, коли вагітна жінка або жінка, яка має дитину у віці до семи років, може бути звільнена від відбування призначеного покарання із випробуванням, саме у зв'язку із наявністю у неї

дитини чи майбутнього народження дитини, проте закон (маємо на увазі Кримінальний кодекс України) не передбачає покладання на таку жінку обов'язку щодо догляду та вихованню цієї дитини. У зв'язку із цим пропонуємо ч. 2 ст. 76 КК України доповнити п. 7 наступного змісту: «забезпечувати належні умови для догляду та виховання дитини».

Кримінально-виконавче право, як галузь законодавства України, яка вивчає порядок виконання та відбування кримінальних покарань, у главі 26 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає кримінально-виконавчі норми щодо здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання [5]. Проте аналіз правових норм розташованих у цьому розділі Кримінально-виконавчого кодексу дає можливість стверджувати, що вони передбачають особливості здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Як вказувалося раніше, звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років у теорії Кримінального права вважається різновидом звільнення від відбування покарання з випробуванням. Проте аналіз змісту кримінально-виконавчих норм Глави 26 Кримінально-виконавчого кодексу дає можливість стверджувати про відсутність чітко визначених норм, які передбачали б особливості здійснення контролю за поведінкою саме вагітних жінок або жінок, які мають дітей віком до семи років і звільнені від відбування покарання з випробуванням. Кримінально-виконавче право тісно пов'язане із Кримінальним правом, як матеріальною галуззю права, яка містить положення щодо видів кримінальних покарань, їх характеристики, порядку призначення та звільненні від відбування кримінальних покарань, у тому числі обов'язках, які покладаються на осіб, звільнених від реального відбування призначеного покарання. Як йшлося раніше, саме кримінальне законодавство повинно передбачати особливості обов'язків, які покла-

даються на вагітних жінок або жінок, які мають дітей віком до семи років у разі звільнення їх від відбування покарання з випробуванням. Такі особливості серед іншого повинні бути пов'язані саме із забезпеченням такою жінкою умов щодо догляду та виховання дитини. Кримінально-виконавче законодавство повинно містити правові норми, які будуть передбачати особливості реалізації обов'язків, які покладаються на вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років, при їх звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Отже на підставі вищевказаного можна констатувати, що звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років є видом звільнення від відбування покарання з випробуванням, який має тривалу історію, але незважаючи на це, все ще потребує удосконалення. Так, існує правова колізія при визначенні обмеження волі, як підстави для застосування звільнення від відбування покарання з випробування вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, оскільки положення ч. 3 ст. 61 Кримінального кодексу України «Обмеження волі» забороняють застосування даного виду покарання до вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років. Існуюча колізія може бути усунена шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 79 Кримінального кодексу України та виключення із її змісту вказівки на покарання у виді «обмеження волі».

Окрім цього, звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, пов'язується із наявністю у засудженої жінки дитини або появою її у майбутньому, проте перелік обов'язків, які покладаються на таку категорію засуджених жінок, не передбачає особливостей щодо виконання звільненою від відбування покарання з випробуванням жінкою обов'язків по догляду та вихованню дитини. Тож вихід вбачається у внесенні доповнень до переліку обов'язків, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, які передбачені ст. 76 Кримінального кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/card2#Card> (дата звернення 16.02.2023 р.);
2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар (За станом кримінального законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 25 жовтня 1995 р.) / Відп. Ред.: В.І. Шахун та С.С. Яценко. К.: "Фіта", 1996. 864 с. С. 154.
3. Про внесення змін і доповнень до законодавчих актів України щодо врегулювання деяких питань, пов'язаних з умовами відбування покарання засудженими : Закон України від 27 липня 1994 р. № 137/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №37. Ст. 342.
4. Меркулова В.О. Співвідношення кримінального, кримінально-виконавчого та кримінально-процесуального законодавства щодо визначення сутності й механізму реалізації звільнення від відбування покарання щодо вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. №3. С. 212–216.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення 21.02.2023 р.)